บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิด บทบาท และการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในการพัฒนาสังคม: วิธีวิทยาการวิจัยอภิมานเชิงคุณภาพ” (Knowledge Synthesis on Thoughts, Roles, and the Application of Buddhadhamma for Social Development: Qualitative Meta Research Methodology) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสำรวจและสังเคราะห์งานวิจัยทางสังคมศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคมเกี่ยวกับ แนวคิด บทบาท และการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาปัจเจก กลุ่มชน ชุมชน และสังคม จากงานวิจัยเชิงคุณภาพระหว่างปี พ.ศ. 2530-2550 รวมถึงแนวโน้มและทิศทางการวิจัยทางสังคมศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคมด้านแนวคิด บทบาท และการประยุกต์ใช้พุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาปัจเจก กลุ่มชน ชุมชน และสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต และเพื่อนำเสนอแนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาบนฐานคิดพุทธปรัชญา เป็นกระบวนทัศน์ทางเลือกแห่งการพัฒนาแก่ปัจเจก กลุ่มชน ชุมชน และสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ข้อค้นพบจากการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงคุณภาพทั้ง 39 เรื่อง ชี้ให้เห็นว่า งานวิจัยส่วนใหญ่มีเป้าหมายในการทำความเข้าใจหลักพุทธปรัชญาที่มีต่อชีวิตและสังคม รวมทั้งการวิจัยเพื่อนำเสนอบทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์นักพัฒนาด้วยการประยุกต์ใช้พุทธธรรมให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางสังคม ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งระดับจุลภาคและมหภาค ทำให้สังคมต้องหันมาให้ความสำคัญต่อการพัฒนาตามแนวพุทธปรัชญาเชิงบูรณาการที่สังคมได้เห็นห่างมานาน ทั้งในระดับแนวคิดและการปฏิบัติ ที่มีสาเหตุมาจากระบบการพัฒนาแยกส่วนบนฐานการพัฒนาระบบทุนนิยมเสรีประชาธิปไตย

นักวิจัยผู้สร้างองค์ความรู้บางส่วนได้เสนอทางออกจากระบบที่มีปัญหาว่า การพัฒนามนุษย์และสังคมจะต้องเริ่มที่โครงสร้างส่วนลึกของมนุษย์และสังคมที่เกี่ยวข้องกับระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม และต้องมองให้ลึกลงไปถึงระบบความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งที่เรียกในทางพุทธปรัชญาว่า “ระบบปฏิจจสมุปบาท” ที่แสดงให้เห็นถึงความเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และความหมดไปของปัญหาระบบต่าง ๆ หรือแสดงให้เห็นถึงสาเหตุ ผล และวิธีการแก้ปัญหาของระบบทั้งหลายโดยอาศัยหลักอริยสัจ หากมนุษย์และสังคมมองเห็นรากเหง้าของปัญหาแห่งระบบด้วยการวิเคราะห์ตามพุทธปรัชญาเช่นนี้แล้ว มนุษย์และสังคมอาจพบทางออกจากระบบที่มีปัญหาเหล่านั้นที่เรียกว่า ปธานสังขารหรือหลักแห่งความเพียรสร้างสรรค์

จากหลักแห่งความเพียรสร้างสรรค์ได้นำไปสู่การกำหนดแนวคิดและยุทธศาสตร์การพัฒนาบนฐานคิดพุทธปรัชญา 8 ด้าน กล่าวคือ ญาณวิทยาเชิงพุทธที่จะต้องก้าวไปให้ถึง

ทั้งระดับโลกียะและโลกุตระ สถาบันครอบครัวจะต้องเป็นฐานทางสติปัญญา และศีลธรรมหรือจริยธรรมของชาติ ระบบการศึกษาของชาติจะต้องพัฒนาให้ถึงมิติทั้งทางกาย สังคม จิต และปัญญา องค์กรต่าง ๆ จะต้องมีการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สื่อมวลชนจำเป็นต้องยึดหลักศีลธรรมหรือจริยธรรม เสนอสิ่งที่ให้สติปัญญาแก่คนในชาติ ระบบการศึกษาวิจัยจะต้องมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง นโยบายและแผนจะต้องมีความชัดเจน และสุดท้ายยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่สุด ก็คือการจัดการเพื่อความเข้มแข็งทางปัญญา

นอกจากนี้ ผลจากการสังเคราะห์องค์ความรู้ยังพบว่า บทบาทและการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในการพัฒนาสังคม ได้นำไปสู่ข้อเสนอการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เรียกในทางสังคมวิทยาว่า “การควบคุมทางสังคมบนฐานพุทธปรัชญาเชิงบูรณาการ” 4 ระดับ กล่าวคือ ระดับบุคคล ระดับกลุ่มชน ระดับชุมชน และระดับสังคม ที่เป็นการยกจริยธรรมบุคคลขึ้นสู่จริยธรรมสังคม จึงนับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งโครงสร้างของมนุษย์และสังคมนั่นเอง

ในประเด็นการออกแบบการวิจัยพบว่า นักวิจัยจะต้องให้ความสำคัญทั้งเรื่องความชัดเจนในการกำหนดเป้าหมายในการวิจัย ความสอดคล้องระหว่างโจทย์ วัตถุประสงค์ และวิธีการวิจัย รวมถึงความชัดเจนของกรอบมโนทัศน์ในการวิจัยและความถูกต้องตรงประเด็นของผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้เสนอข้อเสนอแนะเกี่ยวกับทิศทางการวิจัยด้านสังคมศาสตร์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคมในอนาคตว่า ควรศึกษาวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนาเชิงพุทธกับการพัฒนาสังคมทั่ว ๆ ไป ควรศึกษาเปรียบเทียบบทบาทและการปฏิบัติงานที่มีความแตกต่างกันระหว่างศาสนาพุทธกับศาสนาอื่น ๆ ในบริบทสังคมไทย และควรศึกษาวิจัยความเป็นไปได้ที่พระสงฆ์นักพัฒนาได้มีการปรับประยุกต์การวิจัยอย่างมีส่วนร่วม (PAR) ในฐานะที่เป็นเครื่องมือการเปลี่ยนแปลงทางสังคม